

Tomasz Kapuśniak

"How Russia is Not Ruled. Reflections on Russian Political Development", Allen C. Lynch, Cambridge 2004 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 13,
159-161

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Książka K. Trembickiej o Okrągłym Stole jest dojrzałą i w pełni naukową monografią. Dotyczy ważnego problemu zarówno z punktu widzenia watorów poznawczych, jak i utylitarnych. Cechuje się rzetelnością badawczą, wysokim poziomem opanowania zasad i techniki pisania pracy naukowej, kompetentnym wnioskowaniem i obiektywizmem ocen. Jest dowodem dojrzałości naukowo-badawczej autorki.

Jan Jachymek

Allen C. Lynch, *How Russia Is Not Ruled. Reflections on Russian Political Development*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, ss. 276

W 2005 roku Cambridge University wydał niepublikowaną do tej pory w Polsce pozycję: Allen C. Lynch, *How Russia Is Not Ruled. Reflections on Russian Political Development*. Allen C. Lynch - profesor stosunków międzynarodowych w University of Virginia oraz dyrektor Center for Russian and East European Studies. Jest autorem kilku znaczących monografii, z czego na szczególną uwagę zasługują: *The Soviet Study of International Relations* (Cambridge University Press, 1987) - nagrodzona w roku 1988 nagrodą Marshall D. Shulman Award, która jest przyznawana przez American Association for the Advancement of Slavic Studies, a także pozycja: *The Cold War Is Over-Again* (1992).

Recenzowana monografia jest wynikiem wieloletnich badań autora nad polityką rosyjską, zarówno wewnętrzną, jak i zagraniczną. Główne założenie sprowadza się do próby ukazania czytelnikowi, poprzez analizę historyczno-polityczną, problemu władzy w Rosji. Składa się z 6 rozdziałów, wstępu, zakończenia oraz wykazu źródeł. Autor załącza też indeks, co w znacznym stopniu ułatwia lekturę. W rozdziale I (*Historical Patterns of Russian Political Development*) ukazana jest analiza historyczna problemu rozwoju politycznego, ze szczególnym uwzględnieniem kluczowych elementów, które wpływały na politykę w przeszłości, jak również tych, które kształtują ją obecnie. Rozdział II (*Soviet Legacies for Post-Soviet Russia*) przedstawia wiele pozostałości po czasach ery sowieckiej, które ukształtowały się, a obecnie wpływają na współczesną Rosję. Autor również ukazuje rosyjską drogę postkomunistycznej ewolucji, zarówno politycznej, jak i ekonomicznej. Rozdział III (*The 1990s in Russia: A New Time of Troubles?*) poszukuje uwarunkowań, które wpłynęły na obecną sytuację Rosji, a wynikają one z lat 1990., a przyczynia się do osłabienia administracji, co może być początkiem „czasu kłopotów”. IV rozdział (*Russia's „Neopatrimonial” Political System, 1992—2004*) odnosi się do warunków (kondycji) współczesnego systemu politycznego Rosji, podczas gdy rozdział 5 (*The Russian 1990s in Comparative Perspective*) podejmuje szersze, komparatywne spojrzenie na problem Rosji, w zestawieniu z 27 państwami, które przeszły postkomunistyczną transformację. Rozdział 6 (*What Future for Russia? Liberal Economics and Illiberal Geography*) odpowiada na pytanie dotyczące przyszłości rosyjskiego rozwoju ekonomicznego w świetle politycznej i prawnej niepewności, która wynika ze specyfiki świata rosyjskiej polityki. W konkluzjach, autor ukazuje implikacje dla warunków Rosji i przyszłe, prawdopodobne, relacje Rosji ze światem zewnętrznym oraz

światowe interesy, które muszą respektować postkomunistyczną Rosję. Autor kończy swoje rozważania z prowokującym, ale jak podkreśla, z intelektualnego punktu widzenia koniecznym pytaniem: Czy Rosja musi odnowić swoją potęgę?

Autor, dla lepszego zrozumienia rosyjskiej, jak i sowieckiej polityki, odnosi się do historii, ponadto przedstawia wpływ warunków geograficznych na kształt polityki, ukazując jednocześnie ewolucję Rosji (od upadku ZSRR), przy jednoczesnym porównaniu rosyjskiej drogi reform z innymi państwami postkomunistycznymi. Historyczna i funkcjonalna analiza miała za zadanie odpowiedzieć na następujące pytanie badawcze: czy siła scentralizowanego zarządzania pozostaje kluczową dla rosyjskiego rozwoju, zarówno politycznego, jak i ekonomicznego, a nawet dla rosyjskich perspektyw jako cywilizacji.

Historycznie, siła militarna połączona z rosyjskim położeniem geopolitycznym — bezkresnymi syberyjskimi stepami - jak również z jej globalną pozycją polityczno-militarną, ekonomią polityczną, spowodowały powstanie strukturalnie silnego państwa, które łączyło w sobie fuzję politycznych i ekonomicznych elementów siły, zarówno w czasach sowieckich, jak i imperialnych. W praktyce, pierwsza postsowiecka dekada w Rosji sugeruje, że państwo nadal pozostało niezbędnym elementem procesu reform gospodarczych. Proces ten nie jest możliwy bez umiejętnego formułowania prawa (funkcja legislacyjna), jego implementacji (funkcja administracyjna) oraz regulacji gospodarki jako całości (funkcja makroekonomiczna). Jednak paradoks Rosji polega na tym, iż większość osób, które nawołują ku procesom demokratycznym, pochodzi z elit rządzących, co *de facto* oznacza, że są przeciwni zarówno demokracji, jak i kapitalizmowi w rozumieniu tego terminu przez Europę Zachodnią oraz Stany Zjednoczone. Większość ekspertów w Europie Zachodniej, którzy doradzają Rosjanom jest sfrustrowana kierunkiem reform w Rosji, lecz nie tracą nadziei na promocję obu wartości, czyli demokracji i kapitalizmu.

Nie może być zaskoczeniem fakt, iż rządy, zarówno w czasach B. Jelcyna, jak i obecnie, W. Putina doskonale rozumieją, że kilka istotnych interesów rosyjskich, zarówno tych wewnętrznych, jak i zagranicznych, musi być prowadzonych drogą uprzejmości i wyrozumiałości wobec Stanów Zjednoczonych, jak również ich sojuszników. W konsekwencji, rząd w sposób ostrożny prowadzi taką linię komunikacji ze światem zachodnim, nawet, gdy taktyka ta jest w sprzeczności z narastającymi nastrojami nacjonalistycznymi w rosyjskiej polityce wewnętrznej. Należy zaznaczyć, że w czasach, gdy nie mamy do czynienia z konfliktami terytorialnymi, ideologicznymi, intensywnymi ekonomicznymi różnicami, czy nawet geopolitycznymi interesami nie do pogodzenia, nie możemy oczekiwać, że inteligentna rosyjska dyplomacja nie będzie w stanie kontynuować normalnych stosunków Rosja - Zachód. Żywotne interesy Rosji wymagają stworzenia swoistego *modus operandi* w relacjach ze Stanami Zjednoczonymi oraz grupą G-7. Autor wskazuje, że powyższe cele polityczne, a szczególnie polityka zagraniczna może być skierowana na kooperację z tymi podmiotami, jeżeli nie poprzez politykę państwową, to być może poprzez społeczeństwo, jako połączone wysiłki ministerstw (biur) i osób, które są w stanie porozumieć się i stworzyć wspólną platformę współpracy.

Jak wspomniano powyżej, autor stara się ukazać, iż państwo ze swoją strukturą pozostaje nadal tak samo ważne dla perspektyw Rosji, jak miało to miejsce w przeszłości. Nie jest to tylko i wyłącznie spowodowane faktem (jak ma to miejsce w każdym społeczeństwie), że efektywnie funkcjonująca administracja państwowa jest niezbędna dla

kompleksowego funkcjonowania gospodarki i rządów prawa, ale wypływa z rosyjskich uwarunkowań wynikających z czynników geografii ekonomicznej oraz z dążeń ku tworzeniu porównywalnych kosztów produkcji. Autor wskazuje, iż powyższe czynniki, które powinny wzmacniać współpracę pomiędzy Rosją a Europą Zachodnią, utrudnione są przez bardzo ciężkie warunki klimatyczne, olbrzymie odległości niezwykle trudne do łatwego przebycia, a to z kolei stanowi zdecydowaną trudność na drodze wykorzystywania syberyjskich zasobów naturalnych przez europejską społeczność. W odniesieniu do wskazanych czynników należy postawić pytanie o możliwość istnienia Rosji jako światowej cywilizacji w warunkach dominującej ekonomii liberalnej. W zunifikowanym, liberalnym i globalnym rynku finansowym nie możemy liczyć na to (Rosja), że na wielką skalę prywatne inwestycje będą lokowane w zewnętrzną infrastrukturę, które to inwestycje państwowe były typowe w czasach ZSRR.

Ponadto autor stawia pytanie: dlaczego zdolność państwa (Rosji) do rządzenia jest tak istotna? Odpowiedzi jest kilka. Po pierwsze, zdolność państwa do rządzenia jest centralną wartością z punktu widzenia perspektyw budowy demokracji w pełnym rozumieniu tego terminu, a także dla kapitalizmu w postkomunistycznych warunkach. Doświadczenia lat 90. XX wieku w całej postkomunistycznej Europie pokazały, jak istotny jest efektywny system administracji państwowej dla kursu reform politycznych i ekonomicznych. Demokracja nie wylania się spontanicznie ze „społeczeństwa obywatelskiego”, które jest słabe pod każdym względem w państwach postkomunistycznej Europy, a szczególnie w postsowieckich państwach jak Rosja czy Ukraina [„Pomarańczowa rewolucja” częściowo podważa ten argument -T. K.]. Bez stworzenia komponentu społecznego zaangażowania oraz władzy politycznej, nie jest możliwe stworzenie przez państwo, jak nazywają to Rosjanie, „cywilizowanego” kapitalizmu. Po drugie, i prawdopodobnie bardziej oczywiste, istotna jest zdolność Rosji jako państwa do efektywnego wykorzystywania kompetencji rządzących dla zaspokajania potrzeb Rosjan nie tylko w samej Federacji Rosyjskiej, ale również na całym świecie. Pytanie, czy Rosja jest w stanie efektywnie zarządzać posiadaniem przemysłem nuklearnym - to jest, w celu przeciwdziałania powstaniu katastrofy, jak w Czarnobylu lub podobnej - co stanowi wyzwanie dla państwa z północnej hemisfery.

Ostatecznie, doświadczenia lat 90. w Rosji pokazują, jak ciężko jest powiązać historię Rosji, rosyjską cywilizację oraz perspektywy dla przetrwania historycznej Rosji, jako połączenie terytorialnej jedności i roli Rosji jako państwa centralnego na arenie międzynarodowej. Ponadto autor odnosi się do ciągłej dyskusji o historii Rosji, a szczególnie do tzw. „czasu problemów” (ros. *smutnyje vremja*), które według Rosjan oznaczają wielki ekonomiczny i społeczny kryzys, charakteryzujący się upadkiem autorytetu władzy, dodatkowo powiększony był on poprzez brak czy też słabość niepaństwowych instytucji, które mogłyby zapełnić lukę powstałą w skutek upadku wartości wśród elit władzy.

Recenzowana monografia jest interesująca nie tylko z poznawczego punktu widzenia, ale również ukazuje uwarunkowania współczesnej polityki Rosji poprzez rys historyczny. Ponadto stanowi znakomitą analizę postsowieckiej Rosji ze wszystkimi jej zawilóściami i trudnościami. Książka napisana przestępnym językiem, trafnie postawione hipotezy badawcze, które *de facto* zostały udowodnione. Ponadto, argumentacja jest przemyślana, przy jednoczesnej spójności teoretycznej, potwierdzonej empirycznie.

Tomasz Kapuśniak